

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗАНЯТЬ ХУДОЖНЬО-ПРОЄКТНОЮ ГРАФІКОЮ ЯК ЧИННИКА ПОНЯТІЙНО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРА В УМОВАХ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

THEORETICAL SUBSTANTIATION OF THE IMPORTANCE OF ARTISTIC AND PROJECT GRAPHICS CLASSES AS A FACTOR OF CONCEPTUAL AND FIGURATIVE THINKING OF A SCHOOLCHILD IN THE CONDITIONS OF EXTRACURRICULAR WORK

У матеріалі статті зроблено спробу проаналізувати потенціал художньо-проектної графіки як чинника понятійно-образного мислення особистості в умовах гурткової роботи. Теоретично обґрунтовано важливість розробки перспективної методики процесу проектування з метою виховання високої культури, творчого відношення до проектної діяльності особистості. Зазначається, що гурткова робота, організована в позаурочний час, виконує ряд важливих педагогічних функцій. Вона дає можливість успішно здійснювати формування естетичного ставлення до мистецтва і дійсності, сприяє духовному збагаченню особистості, вирішенню проблеми вільного часу, регулюванню впливу засобів масової інформації. Розроблено та представлено пробний варіант змісту занять з конструювання виробів, що є практичною діяльністю, спрямованою на виготовлення цілого з окремих частин, на побудову певної конструкції із застосуванням тих чи інших правил. Вивчаючи особливості формування загальнонавчальних умінь, зокрема конструктивно-технічних, встановлено, що оволодіння вмінням конструювати вимагає належного рівня розвитку образного, понятійного та наочно-дійового мислення в єдності та взаємодії.

Зазначено, що навчання школярів елементів художньо-проектної графіки і конструювання пов'язано як з пошуками ефективних методів усього навчального процесу, так і з проблемами формування пізнавальних процесів школярів, зокрема їх просторових уявлень та уяви. У зв'язку із цим, досліджуючи особливості умінь учнів креслити і конструювати, слід враховувати розвиток пізнавальної діяльності особистості. Зроблено припущення, що участь школярів у розробці «світу речей» створює особливі умови для формування їх понятійно-образного мислення, а заняття художньо-проектною графікою має стати не лише чинником ефективної гурткової роботи, але й новою перспективною формою взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: конструювання, художньо-проектна графіка, образне мислення, творча діяльність, гурткова робота.

The article attempts to analyze the potential of artistic and project graphics as a factor in the conceptual and figurative thinking of an individual in the context of group work. The importance of developing a promising methodology for the design process in order to foster a high culture and creative attitude to the personality's design activity is theoretically substantiated. It is noted that group work, organized in extracurricular time, performs a number of important pedagogical functions. It makes it possible to successfully form an aesthetic attitude to art and reality, contributes to the spiritual enrichment of the individual, solves the problem of free time, and regulates the influence of the media. A trial version of the content of classes on product design has been developed and presented, which is a practical activity aimed at making a whole from separate parts, at building a certain structure using certain rules. Studying the peculiarities of the formation of general labor skills, in particular constructive and technical skills, it is established that mastering the ability to design requires an appropriate level of development of figurative, conceptual and visual-action thinking in unity and interaction.

It is noted that teaching students the elements of artistic and design graphics and construction is associated with both the search for effective methods of the entire educational process and the problems of forming students' cognitive processes, in particular their spatial representations and imagination. In this regard, when studying the peculiarities of pupils' drawing and construction skills, the development of cognitive activity of the individual should be taken into account. It is assumed that the participation of students in the development of the "world of things" creates special conditions for the formation of their conceptual and figurative thinking, and the study of artistic and project graphics should become not only a factor of effective group work, but also a new promising form of interaction between participants in the educational process.

Key words: design, artistic and project graphics, imaginative thinking, creative activity, group work.

УДК 374.016: 7.012
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.7>

Ганжа М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
імені Степана Шевчука
Рівненського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми. Методичні розробки занять художньо-проектною графікою в царині художнього сприйняття, формотворення, кольорознавства стали основою багатьох теоретичних напрацювань, котрі закладено ще в середині XVI століття. Учні архітектурних шкіл навчалися техніці штрихового рисунку за допомогою олівців з вугільними, свинцевими і кольоровими

грифелями. Закладений цими школами процес схематизації і формалізації є фундаментом формування та розвитку проектного мислення і графічної мови сьогодення.

Педагогічний процес сучасної школи є єдністю освітньо-виховних дій, здійснюваних на уроці та в позаурочний час. Урок є провідною, але не єдиною формою навчання і виховання школярів.

В ході освітнього процесу закладаються основи розуміння дітьми краси дійсності і мистецтва, формування естетичного ставлення до життя.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Питання «методики художнього конструювання» висвітлюються в наукових дослідженнях багатьох науковців та практиків (Бович-Углер Л. Ю. [1], Даниленко В.Я. [4], Лесняк В.І. [5], Резніченко М.І. [8], Твердохлібова Я.М. [8], Тименко В.П. [10] та ін.), однак на даний час існують різні тлумачення поняття «мислення» та його розвитку (Гончаренко С.У. [3], Лисенко Є.А. [6], Максименко С.Д. [7], Соловієнко В.О. [7], Степанов О.М. [9], Фіцула М.М. [9] та ін.). Термін «образ», у широкому їх розумінні, позначає відображення зовнішнього світу в свідомості, основний засіб художнього узагальнення дійсності, головною якістю якого є відображення світу в процесі його практичного творення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте не ставала предметом спеціального дослідження проблема використання потенціалу художньо-проектної графіки для формування понятійно-образного мислення особистості в умовах гурткової роботи.

Метою статті є орієнтація педагогічної громадськості на виявлення потенціалу художньо-проектної графіки як чинника понятійно-образного мислення особистості в умовах гурткової роботи, розробку перспективної методики процесу проектування, виховання високої культури, творчого відношення до проектної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Ефективним, на нашу думку, продовженням роботи з розвитку понятійно-образного мислення особистості на уроці є творча художня діяльність учнів у процесі позакласних занять. Гурткова робота, організована в позаурочний час, виконує ряд важливих педагогічних функцій. Вона дає можливість успішно здійснювати формування естетичного ставлення до мистецтва і дійсності, сприяє духовному збагаченню особистості, вирішенню проблеми вільного часу, регулюванню впливу засобів масової інформації.

На прикладі виготовлення нескладних виробів з паперу (тонкого картону), учні оволодівають правилами побудови об'ємного тіла на площині (в розгорнутому вигляді), вчать аналізувати і планувати свою діяльність, оперувати просторовими образами, набувають навичок вимірювати й обчислювати. Складання креслення-розгортки вимагає від учня детально вивчити зразок предмета, чітко уявити послідовність практичних дій і кінцевий результат.

Конструювання виробів є практичною діяльністю, спрямованою на виготовлення цілого з окремих частин, на побудову певної конструкції із застосуванням тих чи інших правил, а тому

цю діяльність можна назвати елементарною конструкторською діяльністю. У процесі такої діяльності учні оволодівають елементами креслення і конструювання. Специфічність цієї діяльності визначається насамперед її наочно-дійовим характером, що визначає і вид мислення – просторове.

Основним змістом просторового мислення є оперування образами предметів, їхніми ознаками, властивостями, співвідношеннями та взаємозв'язками в процесі розв'язання різного виду задач. Проблему сприймання простору, просторових зв'язків і співвідношень вже давно визнано як таку, що входить до складу основних проблем вивчення розумового розвитку дитини, а визначення рівнів і особливостей структури сприймання простору може стати одним з об'єктивних показників майбутньої наукової діагностики розумового розвитку дитини й підлітка [2;с.5].

У завдання, що стоять перед освітою, входять також і розвиток в учнів сприймання простору, і формування уявлень про просторові величини та співвідношення між ними. Першокласники в основному не сприймають зразок у цілому, а тому складають виріб з випадкових деталей і лише в третьому класі 40% учнів аналізують креслення перед тим, як виконувати роботу, самостійно доповнюють умову, виділяють складові елементи, виявляють активність у виконанні складних операцій, більше часу витрачають на аналіз зразка і креслення, а потім уже добирають потрібні деталі, звертаються за допомогою до вчителя. Усе це дає підставу вважати, що образ виробу утворюється в них раніше, ніж вони починають його конструювати.

Отже, один з ефективних засобів опанування школярами вмінням конструювати, а разом із цим і складати елементарні креслення – навчити їх попередньо аналізувати виріб (предмет) і планувати свої дії з виготовлення. А це означає, що дитина повинна розвивати своє образне мислення, яке є основою розвитку технічного мислення. Водночас розвиток технічного мислення потребує формування узагальнень. Отже, технічне мислення – це мислення теоретичне, в якому відбувається перехід від загального й абстрагованого до окремого і конкретного в самому способі розкриття матеріалу.

Сприймаючи виріб у загальних рисах, а потім аналізуючи його, розкладаючи на частини та плануючи свої практичні дії (способи з'єднання цих частин), дитина проходить шлях розвитку понятійно-образного мислення. І тому оволодіння засобами графічної побудови сприяє розвитку просторових уявлень, їхній схематизації, диференціюванню та синтезуванню, що забезпечує глибше засвоєння понять.

У процесі розвитку сприймання простору особливу роль відіграють вимірювання та графічна

побудова (рисунка, креслення, схеми). Вимірювання і графічна побудова – важливі фактори розвитку сприймання простору і просторових уявлень, оскільки застосування в процесі навчання графічних засобів ставить перед учнями одночасно з логічними задачами й задачі спостереження. Розв'язання таких задач вимагає певних операцій просторових співвідношень, зображуваних на площині аркуша чи дошки у вигляді схем, графіків або фігурних композицій.

Заслугує на увагу планування наступних трудових дій, тобто обдумування будови виробу, читання креслення і розмічання на матеріалі деталей або розгортки з проведенням найпростіших вимірювань і обчислень (розрахунків). Етапи попереднього планування наступних трудових дій трактуються як обов'язкова складова частина навчання на кожному занятті. Існують різні види наочності, на основі яких проводиться планування:

1) зразок виробу або його площинне елементарне креслення;

2) технічний рисунок (фотографія) і готове креслення кожної деталі;

3) готове креслення виробу та кожної його деталі, за заданими розмірами та словесним описом (без зразка самого виробу).

Технічна творчість учнів може проявлятися в побудові розгортки і креслень нескладних конструкцій, у самостійному виборі матеріалу, зокрема під час виготовлення орнаментів, комбінування деталей, у самостійному використанні допоміжних засобів. Виникають питання і щодо методів навчання школярів умінь креслити і конструювати. Одним з таких питань є проблема застосування наочності. Під наочністю треба розуміти не тільки реальні (конкретні) предмети, а й різні види їх схематичних (тобто символічних) зображень.

Вивчаючи особливості формування загально-трудоу умінь, зокрема конструктивно-технічних, встановлено, що оволодіння вмінням конструювати вимагає належного рівня розвитку образного, понятійного та наочно-дійового мислення в єдності та взаємодії. Виділяючи кілька рівнів оволодіння дітьми вмінням конструювати, зазначимо, що елементарний рівень характерний для дошкільників: вони ставлять перед собою мету виготовити модель за зразком. Ознаками другого рівня є оперування старшими дошкільниками найпростішими просторовими уявленнями, на основі яких виникає передбачення і стає можливим елементарне планування. Молодші школярі в процесі навчання поступово переходять від створення нескладних за змістом конструктивно-технічних образів до оперування більш-менш абстрагованими поняттями та уявленнями. Вони можуть будувати кінематичну (діючу) модель за її рисунком, у них починає формуватися здатність до просторової комбінаторики.

Креслення і конструювання з метою засвоєння учнями графічних навичок проводиться на основі виготовлення паперових виробів, частини яких мають переважно правильну геометричну форму (квадрат, прямокутник, трикутник). Отже, молодші школярі, навчаючись креслити й конструювати, оволодівають знаннями з геометрії, основи яких здобувають ще в дошкільному віці, під час ознайомлення з навколишнім середовищем. Оперуючи образами геометричних фігур та окремих їх частин, учні не тільки зміцнюють свої знання про просторові величини та співвідношення між ними, а й формують розумові дії, навчаючись аналізувати, порівнювати, синтезувати.

Приділяючи багато уваги активізації діяльності учнів на заняттях, зокрема розвитку в них самостійності під час розв'язування практичних задач, підкреслюється також необхідність «єдності думки і дії». Наголошуючи на додержанні системності в навчанні учнів варто зазначити, що після того, як учні, зокрема першокласники, оволоділи практичними діями в процесі виготовлення найпростіших виробів з паперу, вчитель повинен, ускладнюючи завдання, запропонувати їм пригадувати засвоєні раніше знання, встановлювати зв'язок між ними і новими знаннями, самим обдумувати, як раціональніше виконати роботу. Рекомендується показувати учням не тільки зразок предмета, а й його схематичний рисунок. При цьому вчитель не просто демонструє зразок, а вчить дітей «бачити» його, тобто сприймати ціле й уміти розчленовувати його на складові частини, визначати роль, співвідношення і розмір кожної частини.

Проблемні ситуації створюють умови для активізації пізнавального розвитку учнів, змушуючи їх самостійно знаходити способи розв'язання поставленої перед ними задачі. Характер задачі зумовлює і характер проблемних ситуацій. Однак у системі навчання школярів проблемні ситуації мають багато спільного для різних навчальних задач, у тому числі й трудових. Однією з таких ситуацій є застосування схематичних рисунків предмета.

Висновки. Розглянуті нами питання свідчать, що навчання школярів елементів художньо-проектної графіки і конструювання пов'язано як з пошуками ефективних методів усього навчального процесу, так і з проблемами формування пізнавальних процесів школярів, зокрема їх просторових уявлень та уяви. У зв'язку із цим, досліджуючи особливості умінь учнів креслити і конструювати, слід враховувати розвиток пізнавальної діяльності особистості. Робимо припущення, що участь школярів у розробці «світу речей» створює особливі умови для формування їх понятійно-образного мислення. Вважаємо, що заняття художньо-проектною графікою має стати не лише чинником ефективної гуртової роботи, але й новою перспективною формою взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бович-Углер Л. Ю. Проектна графіка: навчальний посібник. Косів: КІПДМ ЛНАМ, 2017. 96 с.
2. Ботюк О.Ф. Конструювання з паперу методом орігамі : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 64 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
4. Даниленко В.Я. Дизайн: підручник для студентів ВНЗ. Харків : ХДАДМ, 2003. 320 с
5. Лесняк Володимир Іванович. Графічний дизайн (основи професії) : навчальний посібник. Харків: Індекс Маркет, 2018. 416 с.
6. Лисенко Є. А. Образ, словесний образ, художній образ: уточнення понять. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 34. С. 114-116.
7. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навчальний посібник. (3-є вид.). Київ: Центр учбової літератури, 2008. 182 с.
8. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Художня графіка: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга –Богдан, 2019. 272 с.
9. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник. (3-є вид.). Київ : Академвидав, 2006. 265 с.
10. Тименко В.П. Початкова дизайн-освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості : Монографія. Київ : Педагогічна думка, 2009. 381 с.